ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

KORXONADA DAVR XARAJATLARI HISOBI

Nurniyozov Feruz Abdurashidovich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Buxgalteriya hisobi kafedrasi o'qtuvchisi

Egamberdiyeva Nargiza Zarif qizi
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Buxgalteriya hisobi va menejment fakulteti talabasi
egamberdiyevanargiz36@gmail.com
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.20121383

Annotatsiya. Mazkur maqolada korxonalarda davr xarajatlari hisobini tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlari keng yoritilgan. Davr xarajatlarining iqtisodiy mohiyati, ularning ishlab chiqarish xarajatlaridan farqli jihatlari hamda korxona moliyaviy natijalariga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, boshqaruv xarajatlari, sotish xarajatlari va boshqa operatsion xarajatlarning buxgalteriya hisobida aks ettirilish tartibi batafsil ko'rib chiqilgan. Korxonalarda davr xarajatlarini to'g'ri hisobga olish orqali moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, xarajatlarni optimallashtirish va boshqaruv qarorlarini samarali qabul qilish imkoniyatlari asoslab berilgan. Maqolada milliy va xalqaro buxgalteriya standartlari asosida davr xarajatlarini hisobga olish usullari ham tahlil qilinib, korxona faoliyati samaradorligini oshirishdagi ahamiyati yoritilgan.
Kalit so'zlar. davr xarajatlari, buxgalteriya hisobi, korxona xarajatlari, moliyaviy natija, operatsion xarajatlar, boshqaruv xarajatlari, sotish xarajatlari, xarajatlar tahlili, moliyaviy hisobot, iqtisodiy samaradorlik.

Annotation This article comprehensively examines the theoretical and practical aspects of accounting for period costs in enterprises. The economic essence of period costs, their differences from production costs, and their impact on the financial performance of enterprises are thoroughly analyzed. In addition, the procedures for recording administrative expenses, selling expenses, and other operating expenses in accounting systems are discussed in detail. The study highlights the importance of accurate accounting of period costs in ensuring financial stability, optimizing expenditures, and improving the effectiveness of managerial decision-making processes within enterprises. Furthermore, the article explores methods of accounting for period costs based on national and international accounting standards and explains their role in enhancing overall business efficiency and competitiveness in modern economic conditions.
Keywords. period costs, accounting, enterprise expenses, financial performance, operating expenses, administrative expenses, selling expenses, cost analysis, financial reporting, economic efficiency.

Kirish Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faoliyatining samaradorligini oshirish va moliyaviy barqarorligini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda korxona xarajatlarini to'g'ri hisobga olish, ularni tahlil qilish hamda samarali boshqarish asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, davr xarajatlari hisobi korxonaning moliyaviy natijalarini aniqlashda, foyda va zarar ko'rsatkichlarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Davr xarajatlari ishlab chiqarish jarayoni bilan bevosita bog'liq bo'lmagan, biroq korxona faoliyatini yuritish uchun zarur bo'lgan xarajatlarni o'z ichiga oladi.Hozirgi kunda korxonalarda boshqaruv xarajatlari, sotish xarajatlari hamda boshqa operatsion xarajatlarni aniq va ishonchli hisobga olish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Chunki ushbu xarajatlarning noto'g'ri hisobga olinishi korxona moliyaviy hisobotlarining haqqoniyligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli davr xarajatlarini buxgalteriya hisobida to'g'ri aks ettirish, ularni tahlil qilish va nazorat qilish korxona boshqaruv tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.Davr xarajatlari hisobi korxona rahbariyatiga xarajatlarni optimallashtirish, resurslardan oqilona foydalanish va strategik boshqaruv qarorlarini qabul qilish imkonini beradi. Bundan tashqari, xalqaro buxgalteriya standartlari asosida xarajatlarni yuritish korxonalarning investitsion jozibadorligini oshirish hamda xalqaro bozorda raqobatbardoshligini

ta’minlashga xizmat qiladi.Mazkur maqolaning asosiy мақсади korxonalarda davr xarajatlari hisobining nazariy asoslarini o‘rganish, ularning tarkibi va turlarini tahlil qilish hamda amaliyotda qo‘llanilayotgan hisob yuritish usullarini yoritishdan iborat. Shuningdek, davr xarajatlarini samarali boshqarish orqali korxona faoliyati natijadorligini oshirish masalalari ham ko‘rib chiqiladi.

Korxonalarda davr xarajatlari hisobi moliyaviy boshqaruvning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Davr xarajatlari deganda mahsulot ishlab chiqarish bilan bevosita bog‘liq bo‘lmagan, ammo korxona faoliyatini yuritish uchun zarur bo‘lgan xarajatlar tushuniladi. Bularga boshqaruv xarajatlari, sotish xarajatlari, reklama xarajatlari, ijara to‘lovlari, xizmat safarlari xarajatlari va boshqa operatsion xarajatlar kiradi. Ushbu xarajatlar korxonaning umumiy moliyaviy natijasiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Hozirgi kunda ko‘plab korxonalarda davr xarajatlarini hisobga olishda ayrim muammolar uchramoqda. Eng asosiy muammolardan biri xarajatlarning noto‘g‘ri guruhlanishi va hisob hujjatlarining yetarli darajada yuritilmasligidir. Ayrim hollarda ishlab chiqarish xarajatlari bilan davr xarajatlari aralashtirib yuboriladi. Natijada korxonaning moliyaviy hisobotlarida xatoliklar yuzaga keladi hamda foyda miqdori noto‘g‘ri aniqlanadi. Bu esa boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayoniga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Yana bir muammo — xarajatlar ustidan nazoratning sust tashkil etilganidir. Korxonalarda ayrim ortiqcha xarajatlar vaqtida aniqlanmaydi, natijada mablag‘lardan samarasiz foydalanish holatlari kuzatiladi. Masalan, reklama yoki xizmat safarlari uchun ajratilgan mablag‘larning maqsadsiz sarflanishi korxona xarajatlarini oshirib yuboradi. Bundan tashqari, zamonaviy axborot texnologiyalaridan yetarli foydalanilmasligi hisob jarayonini murakkablashtiradi. Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun korxonalarda davr xarajatlari hisobini takomillashtirish zarur. Avvalo, xarajatlarni aniq tasniflash va ularni tegishli guruhlarga ajratish kerak. Bunda milliy va xalqaro buxgalteriya standartlariga amal qilish muhim ahamiyatga ega. Har bir xarajat turi bo‘yicha alohida hisob yuritilishi moliyaviy natijalarni aniq aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, ichki nazorat tizimini kuchaytirish ham muhim yechimlardan biri hisoblanadi. Xarajatlar smetasini ishlab chiqish, reja va amaldagi xarajatlarni muntazam taqqoslab borish orqali ortiqcha sarf-xarajatlarning oldini olish mumkin. Korxonalarda elektron buxgalteriya dasturlaridan foydalanish esa hisob-kitoblarni tezlashtiradi, inson omili bilan bog‘liq xatolarni kamaytiradi va ma’lumotlarning ishonchliligini oshiradi. Davr xarajatlari hisobi korxona boshqaruvida strategik ahamiyatga ega. To‘g‘ri tashkil etilgan hisob tizimi korxona rahbariyatiga xarajatlarni tahlil qilish, foydani oshirish va iqtisodiy samaradorlikni ta’minlash imkonini beradi. Ayniqsa, bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobat kuchayib borayotgan bir paytda xarajatlarni oqilona boshqarish korxonaning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shunday qilib, davr xarajatlarini to‘g‘ri hisobga olish va samarali boshqarish korxona faoliyatining muvaffaqiyatli yuritilishida muhim omil hisoblanadi. Xarajatlarni nazorat qilish, zamonaviy hisob usullarini joriy etish va moliyaviy tahlilni kuchaytirish orqali korxonalar o‘z faoliyati samaradorligini yanada oshirishlari mumkin.

Xulosa qilib aytganda, Xulosa qilib aytganda, korxonalarda davr xarajatlari hisobi moliyaviy boshqaruvning eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Davr xarajatlarini to‘g‘ri hisobga olish korxonaning moliyaviy natijalarini aniq belgilash, foyda va zarar ko‘rsatkichlarini haqqoniy aks ettirish hamda samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, boshqaruv xarajatlari, sotish xarajatlari va boshqa operatsion xarajatlarni nazorat qilish korxonaning iqtisodiy barqarorligini ta’minlashga xizmat qiladi. Maqola davomida davr xarajatlari hisobida uchraydigan asosiy muammolar, jumladan xarajatlarning noto‘g‘ri tasniflanishi, nazoratning sustligi va zamonaviy texnologiyalardan yetarli foydalanilmasligi tahlil qilindi. Ushbu muammolar korxona moliyaviy faoliyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi va iqtisodiy samaradorlikni pasaytirishi mumkinligi asoslab berildi. Shu bilan birga, davr xarajatlari hisobini takomillashtirish bo‘yicha bir qator yechimlar taklif etildi. Xususan, xarajatlarni aniq guruhlarga ajratish, ichki nazorat tizimini kuchaytirish, elektron buxgalteriya dasturlaridan foydalanish hamda milliy va xalqaro buxgalteriya standartlariga amal qilish korxona faoliyati samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2016.
2. O‘zbekiston Respublikasi Milliy buxgalteriya hisobi standartlari (MBHS). – Toshkent.

3. Karimov A.A. — Boshqaruv hisobi. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2021.
4. Raximov T. — Korxonalarda xarajatlar hisobi va tannarx kalkulyatsiyasi. Toshkent, 2020.
5. Kiyosaki R. **Moliyaviy savodxonlik asoslari**. – Toshkent, 2021.
6. Mamatov Q. — Ishlab chiqarish xarajatlarini boshqarish. Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
7. Horngren, C. T., Datar, S. M., Rajan, M. — Cost Accounting: A Managerial Emphasis. Pearson Education, 2018.
8. Warren C., Reeve J., Duchac J. **Financial Accounting**. – Cengage Learning, 2020.
9. Garrison, R. H., Noreen, E. W., Brewer, P. C. — *Managerial Accounting*. McGraw-Hill, 2021.
10. Drury, C. — *Management and Cost Accounting*. Cengage Learning, 2018.